

УДК 343.97+343.34

Валерій Васильович СОКУРЕНКО,

доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України,
ректор Харківського національного університету внутрішніх справ

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО УКРАЇНИ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ТЕРОРИЗМУ: АНАЛІЗ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ

У сучасному світі тероризм розглядають не лише як загрозу правам і свободам людини, а перш за все як злочин, що становить серйозну небезпеку для нормального розвитку демократичних держав, їх зовнішньої та внутрішньої безпеки. Відповідно, визнання тероризму однією з основних загроз національній безпеці України у таких концептуальних документах, як Стратегія національної безпеки України, Воєнна доктрина України та Концепція розвитку сектору безпеки і оборони України, є цілком послідовним. Статистика вчинення терористичних актів на території нашої держави повністю підтверджує зазначені доктринальні положення. Так, за останні п'ять років у нашій державі відмічається безпрецедентне зростання кількості та збільшення інтенсивності терористичних загроз; зокрема кількість учинених терористичних актів на території України у 2014 зростає у 200 разів (у 2013 р. було порушено 7 кримінальних проваджень за ст. 258 КК України, а в 2014 – 1391). Високі статистичні показники щодо вчинення терактів зберігаються й досі: згідно з даними Генеральної прокуратури України, у 2018 р. було зафіксовано 838 терористичних актів, а також 5 випадків публічних закликів до вчинення терористичного акту, 172 – створення терористичної групи чи терористичної організації й 45 – фінансування тероризму [1]. Слід відзначити, що на міжнародному рівні в Глобальному індексі тероризму у 2015 р. Україна піднялася з 51 на 12 місце за впливом цього феномена на політичні, соціальні та економічні процеси в державі. У 2018 р. вона зайняла 21 місце в Глобальному індексі тероризму серед 138 країн світу [2].

Через значне погіршення криміногенної обстановки питання протидії тероризму продовжує посідати чільне місце і в дослідженнях вітчизняних науковців. Проте, незважаючи на актуальність протидії різноманітним проявам тероризму та наявність значної кількості теоретично-прикладних досліджень із цього питання, слід відзначити суттєве відставання організаційно-правової бази протидії тероризму в Україні, зокрема й у межах такого напрямку, як налагодження міжнародно-правового співробітництва з протидії терористичним загрозам.

Незважаючи на іноді суто локальні прояви тероризму, його справедливо визнають злочином міжнародного характеру, тобто суспільно небезпечним, міжнародно-протиправним, винним діянням, що посягає на різні сфери міжнародного правопорядку і яке є кримінально караним відповідно до зобов'язань України за її міжнародними договорами. Суспільно небезпечні наслідки тероризму впливають на нормальний розвиток міжнародних відносин, можуть спровокувати воєнні конфлікти й міжнародні ускладнення та впливають на ухвалення рішень державними установами та міжнародними організаціями. При цьому терористичні угруповання розповсюджують свою злочинну діяльність на території різних країн, нівелюючи при цьому державні кордони та користуючись недоліками міжнародного механізму протидії терористичним загрозам. Відповідно, міжнародне співробітництво у сфері протидії злочинним практикам та ідеології тероризму є необхідною передумовою підвищення колективної безпеки.

На сьогодні Україна є учасницею низки міжнародних договорів у сфері організаційно-правового забезпечення протидії тероризму. Їх перелік є досить широким, оскільки форми вчинення терористичних дій, а також форми керівництва й пособництва терористичній діяльності є досить різноманітними та, відповідно, вимагають специфічних форм протидії й міжнародно-правового співробітництва в цих питаннях. До основних міжнародних документів у цій сфері слід віднести Конвенцію про боротьбу зі злочинним захопленням літальних апаратів 1970 р., Конвенцію про боротьбу зі злочинними актами, спрямованими проти безпеки цивільної авіації, 1971 р., Міжнародну Конвенцію про боротьбу з бомбовим тероризмом 1997 р., Міжнародну конвенцію про боротьбу із захопленням заручників 1979 р., Конвенцію про фізичний захист ядерного матеріалу 1980 р., Конвенцію про боротьбу з незаконними актами, спрямованими проти безпеки морського судноплавства, 1988 р., Міжнародну конвенцію про

боротьбу з фінансуванням тероризму 1999 р., Конвенцію Ради Європи про запобігання тероризму 2005 р., Міжнародну конвенцію про боротьбу з актами ядерного тероризму 2005 р., та Конвенцію Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму 2005 р. Загалом Україна є учасницею 17 базових міжнародних конвенцій і протоколів до них, що регулюють різноманітні аспекти протидії тероризму. Усі зазначені міжнародні угоди у сфері протидії тероризму є багатосторонніми та передбачають міжнародно-правові організаційні орієнтири протидії тероризму. Крім того, для протидії тероризму застосовуються універсальні угоди щодо протидії злочинності та міжнародного співробітництва в кримінальних справах.

Ураховуючи високий рівень сучасних терористичних загроз в Україні, необхідним уявляється вдосконалення міжнародного співробітництва у протидії тероризму за такими напрямками.

1. Приведення національної бази щодо організаційно-правової протидії тероризму у відповідність до міжнародних стандартів і сучасної криміногенної ситуації, яка характеризується загостренням внутрішніх терористичних загроз. Зокрема, йдеться про необхідність кардинального оновлення Концепції боротьби з тероризмом, ухваленої указом Президента України від 23 квітня 2013 р. [3], положення якої сильно застаріли. Закон України «Про боротьбу з тероризмом» [4] також не відповідає рівню сучасних терористичних загроз. Окрім міжнародно-правових угод у сфері протидії тероризму, уявляється, що орієнтирами для перегляду національного законодавства має стати Антитерористична стратегія Ради Європи, ухвалена на період 2018–2020 рр. [5], у якій закумульовано різноманітні аспекти протидії тероризму за трьома стратегічним напрямками – попередження, припинення й захист. На жаль, на тепер чинне вітчизняне антитерористичне законодавство майже повністю ігнорує перший і третій із вищевказаних напрямів.

2. Зміцнення механізмів правової допомоги в обробці та зборі доказів щодо тероризму, включно із взаємодією як із національними правоохоронними органами інших країн, так і з цільовими підрозділами зі здійснення контртерористичних заходів, створеними при ООН або за її підтримкою (у 2018 році нараховувалося 38 таких структур), Антитерористичним комітетом Ради Європи (CDCT) тощо.

3. Інтенсифікація обміну інформацією про іноземних бойовиків-терористів і терористичні організації, забезпечення інтеграції вітчизняних баз даних із міжнародними спеціалізованими базами даних. Прикладом такої взаємодії є система «I-24/7», яка поєднує у собі можливості доступу до міжнародних баз даних Інтерполу й інших правоохоронних органів, включно з Базою даних Інтерполу щодо іноземних бойовиків-терористів (INTERPOL's FTF Database).

4. Ліквідація джерел фінансування тероризму, продажу та постачання їм зброї та бойових припасів. Так, зокрема, у 2017 р. за результатами п'ятого раунду оцінювання ризиків відмивання коштів та фінансування тероризму в Україні спеціалісти MONEYVAL (спеціальний Комітет експертів Ради Європи з питань взаємного оцінювання заходів боротьби з відмиванням коштів та фінансуванням тероризму) вказали на широке використання готівкових коштів, використання неприбуткових організацій як можливого джерела фінансування терористичних організацій, недостатню комунікацію між спецслужбами та протидії тероризму та державними службовцями й приватним сектором і недоліки моніторингу щодо виконання міжнародних зобов'язань в питаннях фінансування тероризму [6, р. 6–7]. Протидія чинникам, що сприяють фінансуванню тероризму, має здійснюватися як на національному, так і на міжнародному рівнях.

5. Удосконалення системи підготовки кадрів із протидії тероризму, проведення спільних міжнародних навчань, науково-практичних семінарів і тренінгів.

Підсумовуючи, зазначимо, що ефективність протидії тероризму в Україні може бути підвищена шляхом оновлення її організаційно-правової бази, приведення її у відповідність до сучасних міжнародних стратегій у вказаній сфері, постійної взаємодії з правоохоронними органами інших країн і спеціалізованими міжнародними установами, дослідженням іноземного досвіду у протидії терактам та адаптацією його до українських реалій.

Список бібліографічних посилань

1. Статистичні дані // Генеральна прокуратура України : офіц. сайт. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=113653&libid=100820&c=edit&c=fo (дата звернення: 15.02.2019).

2. Reports. Institute for Economics and Peace. URL: <http://economicsandpeace.org/reports/> (дата звернення: 15.02.2019).

3. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 4 березня 2016 року «Про Концепцію розвитку сектору безпеки і оборони України»: указ Президента України від 14.03.2016 № 92/2016 // Президент України: офіц. інтернет-представництво. URL: <http://www.president.gov.ua/documents/922016-19832> (дата звернення: 15.02.2019).

4. Про боротьбу з тероризмом: закон України від 20.03.2003 № 638-IV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/638-15> (дата звернення: 15.02.2019).

5. Council of Europe Counter-Terrorism Strategy (2018–2022). URL: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016808afc96 (дата звернення: 15.02.2019).

6. Ukraine. Fifth Round Mutual Evaluation Report. Executive Summary. MONEYVAL(2017)20 SUMM. 12 p. URL: <https://rm.coe.int/summary-fifth-round-mutual-evaluation-report-on-ukraine/1680782395> (дата звернення: 15.02.2019).

Одержано 24.02.2019

УДК 343.9:343.341

Юрій Броніславович ДАНИЛЬЧЕНКО,

доктор юридичних наук, прокурор Харківської області

ДО ПИТАННЯ ПРО СУТНІСНІ ВЛАСТИВОСТІ ТЕРОРИЗМУ

Останніми роками тема протидії тероризму надзвичайно турбує не лише українську, а й світову спільноту. Це пов'язано насамперед із тим, що вже з кінця ХХ століття світ зіткнувся зі зростанням тероризму й окремих його різновидів – кібертероризму, національного, політичного, релігійного тероризму та ін. Принципова спільність усіх його видів полягає в насильницькому насадженні світогляду, ідеології, моралі, політики чи свого способу життя, у використанні вбивств мирних мешканців, погрози вбивством або інших форм насильства як головного засобу досягнення мети. Тероризм як крайня форма вияву екстремізму і радикалізму – різноманітний і багатолікий, має різну природу, різні джерела, цілі, рівні та масштаби, спрямованість і характер виконання. Людство виявилось абсолютно не підготовленим ні до практичної боротьби з цим соціальним феноменом, ні до його теоретичного осмислення. Отже, протидія тероризму є одним із найважливіших завдань, що стоять перед міжнародною спільнотою, однак ефективна протидія цьому явищу є неможливою без визначення самого поняття тероризму та правильного розуміння його сутності.

Треба зазначити, що переважна більшість авторів сучасної антитерористичної літератури визначає тероризм як явище, якому притаманний взаємозв'язок таких сутнісних властивостей:

- 1) вчинення або погроза вчиненням насильницьких діянь;
- 2) публічний характер учинюваних діянь із наміром їх широкого розголосу;
- 3) спрямованість діянь на залякування населення;
- 4) застосування насильства щодо одних осіб (безвинних жертв) чи заподіяння іншої шкоди з метою спонукання до вигідної для терористів поведінки певних осіб – суб'єктів впливу (органів влади, міжнародних організацій, фізичних чи юридичних осіб тощо) [1, с. 24–28; 2, с. 8–15; 3 с. 30–39].

Таким чином, передусім тероризм є різновидом кримінального насильства й виражається у реальному вчиненні насильницьких дій або погрози ними. Під насильством як кримінально-правовою категорією, на думку О. М. Храмцова, слід розуміти умисний, суспільно небезпечний, протиправний вплив на іншу особу, який зумовлюється ворожою, інструментальною або негативістською мотивацією та проявляється у фізичному та/або інформаційному діянні (дії чи бездіяльності) всупереч чи поза волею людини, впливаючи таким чином на свободу її волевиявлення або завдаючи їй фізичної та/або психічної шкоди чи створюючи реальну загрозу їх заподіяння [4, с. 25].

У кримінально-правовій науці насильство поділяється на фізичне та психічне. Ці його різновиди виступають як два різні способи вчинення злочину, які мають різні ознаки та конкретні прояви. Водночас у науковій літературі звертається увага на те, що фізичне